מנורת המאור — מרגניתא דר' מאיר

מרגניתא דר' מאיר

אמ' הב"ה לישראל, לא יועילו בכם הייסורין ולא התוכחות, ולא התראה ולא הבטחה, ולא טלטול ולא אריכות ימים, ולא אריכות רוח, ולא שליחה ולא צווי, ולא קללות ולא חרמות ולא נחמות, ולא בושה ולא פחד, ולא אימת חשבון ולא אימת דין גיהנם, ולא שמי המתחלל בגוים על ידיכם. ומי שיש בידו כל המעשים הללו מאבד את זכותו, ומונע ממנו טובות הרבה, ושנותיו מתקצרין, וקונה שם רע, ונזכרין לו עונות אבותיו, ותפלתו נמאסת בעולם הזה ולעולם הבא. וכל מעשיו מפורסמין ונותן עליהם דין וחשבון. וכל שמחה ששמח בו יצרו נעשית לו אבילות. והן נתבעין ממנו בדינין משונין ובושה מרובה ומלאכים אכזרים ובעולם הארוך. לכן הוא אומר, ומה תעשו ליום פקודה ולשואה ממרחק תבא, אל מי תנוסו לעזרה ואנה תעזבו כבודכם.

ועוד אדם חוטא בעיניו, עיניו כהות. חוטא באזניו, שומע חרפתו, חוטא בפיו, אין דבריו נשמעין, חוטא בעצה, פרנסתו מתמעטת. חוטא במחשבה, זיו פניו משתנה. חוטא בלשונו, ייסורין באין עליו. חוטא בידו, יורד מכבודו. חוטא בלבו, מת מדאגה. חוטא ברגליו, שנותיו מתקצרין. חוטא ביצרו, יצרו מקטרגו. חוטא ומחטיא, קובר את אשתו ואת בניו ואת בני ביתו. חוטא בליצנות, גזר דינו נחתם.

וכי מה הנאה לאדם חוטא, וסופו לפרוש מעולם לעולם, מחיין למות, מאורה לחשכה, משינה מתוקה לשינה דחוקה, מאור מתוק לרמה ותולעה, ממטעמים מתוקים לטעם עפר, מחיבוק נאה לחיבוק עפר. כמה עשירים יצאו מן העולם הזה בפחי נפש, כמה חכמים היתה חכמתם עליהם לתקלה, כמה גבורים היתה גבורתם עליהם לתקלה, כמה מגדלי בנים לא שמחו בבניהם, כמה נאין היה נויין עליהם לתקלה, כמה זקנים לא ראו כבוד, כמה בחורים נקצצו מחופתן. וכי מה הנאה לאדם מאכל שהוא מביאו לדינין מרובין, משמחה שמביאה את האדם לדאגות הרבה, ממלבוש שהוא גורם לפגיעות מרובות, מהרהור שהוא גורם למכאובים מרובים, משינה מתוקה שהיא גורמת למיתות משונות, ומחטא שהוא מאבד זכויות הרבה, מתרעומת שהיא מקפחת פרנסות הרבה.

ואיזהו בן העולם הבא, המתרחק מן העבירה ומן ההרהורין ומליצנות ומלשון הרע ומהכיעור והדומה לו, והמקיים את המצות, ויש בידו מצוה על אמיתה וענוה על אמת, ומתרחק מן החטא, ומעיין בתפלתו, ומתודה על עונותיו לפני הב"ה, ועושה תשובה.

והמתחבר לרשע טורד עצמו מן העולם הזה ומן העולם הבא. והמסביר פנים לרשע הרי הוא ממרגיזי אל. והמרמה בדרכיו מתאבל בסופו. והמטה את חבירו מדרך טובה לדרך רעה ימות בחצי ימיו.

והמלעיג על המצות אין מרחמין עליו מן השמים. והמלעיג על עניותן של עניים סוף הוא יגע ואחרים אוכלין את יגיעו. וכל המרגיל להאדים פני חבירו פנקסו פתוח בו ביום. ואין לך קשה אלא מי שעוסק בדברי שקר.

אוי למי שהעולם מטעה בו. אוי למי שנעשה סניגורו קטיגורו. אוי למי שיצרו מנצחו. אוי למי שנהפך עליו הגלגל. אוי למי שמאבד את עולמו. אוי למי שתקלה באה על ידו. אוי למי שנתחלל שם שמים על ידו.

יש פורענות מיד, ויש פורענות לאחר זמן, ויש אחת אחר אחת, ויש כולן כאחת. ויש מהם באות על האדם והוא ער, ויש מהן באות על האדם והוא ישן. ויש מהן והן כבדות ויש מהם במרוצת הנפש. ויש בדעתו, ויש שלא מדעתו. ויש בנערותו, ויש בזקנותו. ויש בסתר, ויש בגלוי. ויש בבית, ויש באכסניא. כל צרה וצוקה, וקנאה ופרצה, ובושה ותקלה, ממעטין מן החטא. [ויש שעובד את המקום מתוך יראה], כדי שלא תתקפח פרנסתו, ויש מתוך אהבה, ויש מתוך בושה, ויש מתוך תמימות, ויש מתוך להראות, ויש בשמחה, שמח שתבוא מצוה על ידו, ויש מתוך הייסורין, שנא' (הושע ה, טו) בצר להם ישחרונני. וכל אחד ואחד לפי מעשיו.

בשעה שנפטר אדם מן העולם הזה, המלאך הממונה על הדין עומד כנגדו ואומר לו, אוי על הגוף הזה שיצא מן העולם הזה ריקם מזכיות ומלא מעונות. ומביט ברגליו ואומר, אוי להם לרגלים שלא הלכו ביושר. אוי להם לידים שנתעסקו בדבר שקר. אוי להם למעים שנהנו מן הגזל. אוי להם לעינים שלא הלכו באמונה. אוי להם לאזנים שלא קבלו תוכחות. אוי לו לפה שלא נתעסק בדברי תורה. אוי לו לבשר שלא נתייגע ביראה. אוי לו ליצר שלא נכנע לפני יוצרו. אוי לו ללב שלא עבד את בוראו. שעתיד להעמידו בנזיפה, ואומר לו, עמוד בדין והכר מעשיך ודע מהיכן באת ולפני מי אתה נותן דין, ואם אתה יכול להשיב השיב. ומי יוכל להשיב, ומי יוכל לסבול את עונותיו, שהן כאש לבגד, כחרב לצואר, כחץ ללב, ככבלים לרגלים, כמחשך לעינים, כמרה לפה, כשוחה לרגל, כחרישה לאזנים, כהכשלה לכח, כימים רעים לזקנה, כייסורין לגוף, כגדיעה לקרן, כמכה למיתה, כעברה ליום הדין. יש מי שהוא מת בחצי ימיו, ויש מי שהוא יוצא מן העולם בתמימות. עד כאן.

וגרסי' במדרש יהי אור ר' אבא פתח, לדוד ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו. כמה יש לו לאדם להביט ולדעת מעשיו של הב"ה, שבכל יום ויום הכרוז יוצא ומכריז ואומר, עד מתי פתאים תאהבו פתי, שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם. ואין אדם שיטה אזנו לקול הקורא, אלא שכל אחד הולך בשרירות לבו, וחושב שהעולם הזה שהוא שלו ושלא יפטר ממנו לעד ולעולם. עד שהוא בשלוה ובהשקט, יפול למשכב, ודומה למי שנתנוהו בקולר. אם ימצאו לו מעשים טובים, ניצול מדינה של גיהנם, כדא' אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם יושרו, וכתיב (איוב לג, כד) ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר.

בשעה שנפטר אדם מן העולם הזה, ישא עיניו ויראה שני סופרים כנגדו, ויראו לו כתוב כל פשעיו ועונותיו וכל מה שהוציא מפיו בעולם הזה, שנא' (עמוס ד, יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאדם מה שיחו וגו'. והוא מודה עליהם ונענש עליהן והולכין עמו לקבר. ושני כרוזים הולכין עמו, אחד מימינו ואחד משמאלו, ומכריזין ואומרים, זהו פלוני שמרד בקונו, מרד מעלה ומרד מטה, מרד בתורה ומרד במצות, ראו מעשיו, אוי לו, טוב לו שלא נברא. עד שמגיעין לקברו. וכל המתים רוגזים לקראתו ואומרים, אוי שזה נקבר עמנו. וגופו נדון בקבר, ונפשו הולכת ומתאבלת על הגוף. ובשעה שיקבר בקברו, דומה, הממונה להעניש את המתים, מקדים לקראתו, ושלשה אנשי הדין הממונים על דין הקבר, ובידם שלשה שרביטין של אש. ודנין הנפש והגוף כאחד. אוי על אותו דין. אוי על אותו מעשה.

בשעה שאדם נפטר מן העולם הזה, רואה מלאך המות וחרבו שלופה בידו. ורואה כאלו הבית כלו מתלהט באש מזיוו. כיון שרואה אותו, יזדעזע כל גופו ונפשו, ולבו לא ישקיט, ונפשו הולכת על כל איבריו, כאדם שנפרד מחביריו והולך להם לנשק להם. ואומרת להם הנפש, אוי על כל מה שעבר, מדוע לא קדמתם תשובה קודם שעה זו. באותה שעה אימה גדולה נופלת עליו, ורוצה להתחבא כדי להמלט, ואינו יכול. מיד פוקח עיניו ומביט במלאך הממונה ליטול נשמתו ממנו, ומיד נוטלה. ואותה שעה הוא הדין הגדול שאדם נידון בו בעולם הזה. וקודם יציאת הנפש הולכת על כל איבריו של אדם, וכולן מזדעזעין. וכשמגעת הנפש לכל אבר ואבר, ויוצאה ממנו, מיד אותו אבר מת. וכן בכל הגוף, עד שימות כל הגוף, ואז יוצאת הנפש. כיון שהנפש פורחת מן הגוף רואה את השכינה כנגדה. אם זך ואם ישר הוא, נשמתו מקבלת פני שכינה ומדבקת בה. ואם רשע הוא, מתרחקת ממנה ונודדת מסוף העולם ועד סופו. אשרי אדם שנשמתו מדבקת בשכינה ואוי לרשע שנשמתו מתרחקת ממנה.

ובכמה דינין נידון אדם בשעת פטירתו. א' כשנשמתו יוצאה מגופו. ב' כשמעשיו הולכין לנגדו ומכריזין לפניו. ג' כשיכנסוהו לקבר. ד' כשיסתם הגולל. ה' התולעים. ו' דינה של גיהנם. ז' שנפשו משוטטת בכל העולם ולא תמצא מנוח עד שיקבל עונשו. הה"ד שבעה עדנין יחלפון עלך. אל תקרי עדנין אלא דינין. לפיכך צריך אדם לפשפש במעשיו ויעשה תשובה קודם פטירתו, והוא שדוד אומר ברכי נפשי את ה' וגו', בעוד שנפשי בקרבי אברך את ה', בעוד שיש בי יכולת. הה"ד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. ר"ל הנפש משתתפת עם הגוף, בעוד שהם כאחד יעשו תשובה, כדי שלא יענשו שניהם.

העולם הזה דומה לים סוער, שרבו עליו ועלה שאונו, וטבעו בו כמה בני אדם, כסבורים שאינו עמוק. משכיל אחד היה מוכרח לעוברו. אמ' אם אכניס עצמי בים אטבע בו, כמו שטבעו בו כמה בני אדם ואבדו. מה עשה. התקין ספינה, ונתן בה משוטים, וחזק בה תורן, וקשר בה חבלים, ושכר מלחים, והוליכוהו אל מחוז חפצו בשלום. כך הם בני אדם בעולם הזה. הטובעים בים הם הראשונים, שטובעין בגלי תאותם, ולא יתנו אל נפשם לעשות תשובה, עד שיהיו נכרתין ברשעתן והולכין לאבדון. והמשכיל שהתקין הספינה הוא העושה התשובה. שהתשובה דומה לספינה. שכשם שיעבור האדם הימים בספינה וינצל משאון גלם ומהמון דכים, כך יעבור בעל תשובה בתשובתו לחיי העולם הבא וינצל מדינה של גיהנם. והמשוטים הם היצר הטוב, שמשוטט בשביל האדם להדריכו על הדרך הישרה ולהצילו מלטבוע בעומק תאותו. והתורן הם הצדקות, שמוליכין האדם לחיי העולם הבא, כשם שמוליך התורן את הספינה. והחבלים הם התפלות, שבהן מתדבק אדם לקונו, כשם שהחבלים קושרים הספינה ומדבקין פרקיה. והמלחים הם המעשים הטובים, שמוליכין לחיי העולם הבא ומשתדלין בשבילו, והוא שוקט ובוטח ושאנן.

הנפטר מן העולם בלא תשובה דומה למלך שהיו לו עשרה שרים. והיה המלך מקרב אותם ואוהב אותן והיו נכבדים אצלו ויקרים בעיניו. פעם אחת לקחו לנפשם עצה נבערה, ובאו לארמון המלך לילה, וחתרו את הקירות, ונכנסו לאוצר בית המלך, וגנבו משם כלי כסף וכלי זהב וכל יקר. ליום אחד השכים המלך ומצא אוצרותיו שדודים וכל מחמדיו בזוזים. ויצו המלך לחקור ולדרוש ולדעת מי בזז את חמודותיו. וילכו עבדיו וידרשו וימצאו כי שריו העשרה גנבו אוצר המלך. ויבואו הדורשים אל המלך ויאמרו לו, אדוננו המלך, שריך העשרה הנכבדים אצלך הם בזזו אוצרותיך. ויתעצב המלך מאד על שריו ולא חשב הגניבה למאומה באהבתו אותם. ויאמר להם המלך, שקר דברתם, כי עבדי נאמנים הם אצלי, ואיני מאמין לכם. ויאמרו הנה הגניבה בידם. ויחשוב המלך ויאמר, אם אמת הדבר, לא אוכל להציל אותם מיד ההמון ואיך ימותו בחטאם. מה עשה, אמר לעומדים, הביאו אותם לפני וארא אם הגניבה בידם כדבריכם. והיה בין מושב השרים האלה ובין חצר המלך נהר, והיה להם לעבור אותו בספינה ולבוא לפני המלך. וקודם לכן שלח להם המלך אחד מעבדיו ויאמר להם, כשתעברו את הנהר לבוא אלי השליכו הגניבה מידכם בנהר, כדי שלא תמצא בידכם ולא תמותו, ואל תחוס עינכם על זהבי ולא על מחמדי, כי אין דבר נחמד בעולם אצלי כאהבתכם. ויהי כעברם, וישליכו בנהר כל מה שהיה בידם מן הגניבה, חוץ מאחד מהם שלא השליך גניבתו מידו. ויביאו אותם לפני המלך. ויצו המלך ויחפשו בבגדיהם ולא מצאו. ויחפשו לאותו שלא השליך מידו הגניבה ותמצא בידו. ויחר אף המלך מאד, ויאמר לו, למה לא השלכת מידיך כחבריך. ולא מצא מענה. ויאמר לו המלך, חטאך השני יותר חמור מן הראשון, כי בראשון אמרתי יצרו השיאו, אבל עתה שהוריתי לך דרך להנצל בה מן המות, וראית חבריך שהשליכו מידם גניבתם, ואתה לא עשית מאמרי ובזית דברי, ולמה לא עשית כחבריך, כל כך היה בעיניך כבד להשליך כמוהם. מעשיך האחרונים יוכיחו על הראשונים. בידוע שלא התנחמת על מעשיך הרעים הראשונים, ולפיכך אני אשלם לך גמולך. ויצו המלך וימיתו אותו בייסורין רעים ובענויים קשים, וישלח את חבריו בשלום, וילכו שמחים וטובי לב. כך האדם בעולם הזה. מזהיר הב"ה אותו על התשובה, כדי שלא ימות ברשעתו, שנא' (יחזקאל לג, יא) שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל, וכתי' (יחזקאל יח, לב) כי לא אחפוץ במות הרשע והשיבו וחיו. ואם לא יעשה האדם תשובה, אומר לו הב"ה, חטאך האחרון מוכיח על הראשון, ונראה שלא התנחמת על מעשיך הרעים, פתחתי לך דלתי תשובה ולא קבלת, כל כך היה כבד בעיניך לעשות תשובה ולהנצל מדינה של גיהנם, לפיכך הרי את נידון בגיהנם לעד ולעולמי עולמים. כדגרסינן במדרש אמ' הב"ה לגיהנם, אני מלמעלה ואתה מלמטה להפרע מן הרשעים. ובגיהנם נידונין הרשעים נשמתן וגופיהן, שגופו של אדם וכל איבריו הם ערבים לנפש. זכו זכתה היא עמהם, פשעו נידונת היא עמהם, שנא' (תהלים נ, ד) יקרא אל השמים מעל, זו הנשמה שהיא מן השמים, ואל הארץ לדין עמו, זה הגוף שהוא מן הארץ.

וגרסי' בויקרא רבה תני ר' שמעון, [משל] למלך שהיה לו פרדס, והיה בו בכורות נאות, והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא, ואמ' להם, הזהרו בבכורות, והניחם והלך לו. אמ' חיגר לסומא, בכורות נאות אני רואה. אמ' לו סומא, הבה ונאכל. אמ' לו חיגר, וכי יכול אני להלוך, הבה אתה ונאכל. אמ' לו, וכי אני רואה. מה עשו, רכב חיגר על גבי סומא ונטלו את הבכורות ואכלום. והלכו וישבו זה במקומו וזה במקומו. לימים בא המלך. אמ' להם, הבכורות היכן הם. אמ' לו סומא, וכי אני רואה. אמ' לו חיגר, וכי יכול אני להלוך. מה עשה המלך, הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד, ואמר, כך היה פשעכם, וכך אני נפרע מכם. כך כשיפרע הב"ה מן החוטא, אומר לנפש, את היא שחטאת. והיא אומרת לפניו, רבונו של עולם, וכי דרכי לחטוא, קודם שנתתני בגוף הזה חטאתי לפניך מעולם, הגוף הוא שחטא. אומר הב"ה לגוף, למה חטאת. והגוף אומר לפניו, רבונו של עולם, וכי כח בידי לחטוא, הנשמה היא שחטאה, ומיום שיצאה ממני לא מוטל אני כאבן שאין לה הופכים. מה עושה הב"ה, מחזיר אותה נשמה לגוף ודן אותם כאחד. הה"ד יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו.

וגרסי' במדרש השכם ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם. התשובה לפניהם ואינן עושין תשובה. משל לכת ליסטין. תפשן המלך וחבשן בבית האסורים. מה עשו, חתרו חתירה אחת ויצאו להם. אחד מהם לא ברח, אלא נשאר בבית האסורין. לבקר מצאו המלך. אמ' לו, שוטה שבעולם, קשה חתירה היתה לפניך, למה לא ברחת, חבירך שברחו מה אני עושה להם. כך אמ' הב"ה לרשעים, למה לא חזרתם בתשובה והייתי סולח לכם, כשם שחזרו אחרים בתשובה וסלחתי להם. עליכם הכתו' אומר, ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש.